

UNIVERSITATEA „BABEȘ–BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE REFORMATĂ ȘI MUZICĂ

Școala Doctorală Ecumene

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

**COORDONATE ȘI DIMENSIUNI SPIRITUALE
ÎN CONSILIEREA CĂSĂTORIILOR CREȘTINE**

Coordonator științific:

Prof. univ. Dr. BUZOGÁNY Dezső

Doctorand:

HIGYED Ioan-Matei

CLUJ-NAPOCA

2024

Cuprins

Cuprins	2
Cuvinte cheie.....	5
Introducere.....	5
Scopul prezentei cercetări	6
Structura disertației	6
Ipoteza tezei.....	10
Concluzii.....	11
Literatura utilizată.....	12

Cuprins

Introducere	1
I. Căsătoria	4
1.1. Conceptul de căsătorie	4
1.1.1. Câteva definiții caracteristice ale conceptului de căsătorie	4
1.1.2. Originea căsătoriei	5
1.1.3. Validitatea căsătoriei	7
1.1.4. Rezumat	9
1.2. Rădăcinile biblice ale căsătoriei	10
1.2.1. Scurte antecedente istorice	10
1.3. Căsătoria în Vechiul Testament	11
1.3.1. Starea de dinaintea de păcatul originar	11
1.3.2. Starea de după păcatul originar	12
1.3.3. Conceptul de străin în Vechiul Testament	13
1.3.4. Excurs 1. Străinul ca femeie	14
1.3.5. Integrarea străinilor în poporul ales al lui Dumnezeu	16
1.4. Căsătoria în Noul Testament	17
1.4.1. Schimbarea perspectivei în Noul Testament	17
1.4.2. Interpretarea căsătoriei în epistolele din Noul Testament	19
1.4.3. Rezumat	23
II. Căsătorie mixtă, căsătorie bisericească	28
2.1. Abordare istorică	28
2.1.1. Excurs 2. Soțiile din casa Árpád	31
2.1.2. Strămoașele	31
2.1.3. Principesele	33
2.1.4. Reginele	35
2.1.5. Ultimii din familia Árpád	61
2.2. Interpretarea creștină a căsătoriei	67
2.2.1. În biserica creștină timpurie	67
2.2.2. În perioada medievală	70

2.2.3. Rezumat	78
III. Aspecte psihologice.....	81
3.1. Abordare socio-psihologică.....	81
3.1.1. Comunitate sau individ.....	81
3.1.2. Relații sociale.....	83
3.1.3. Cunoașterea socială.....	84
3.1.4. Colaborare socială, interacțiune.....	86
3.1.5. Afiliere	88
3.1.6. Interacțiunea grupurilor sociale	92
3.1.7. Relații între grupuri.....	97
3.1.8. Rezumat	100
3.2. Studiul sociologic al religiei.....	103
3.2.1. Drumul diversității religioase	106
3.2.2. Rezumat	111
3.3. Abordare pastoral-psihologică	114
3.3.1. Teorii psihoterapeutice în terapia maritală	119
3.3.2. Psihologia umanismului.....	119
3.3.3. Marii gânditori ai dezvoltării psihologiei	120
3.3.4. De la subconștient la terapia prin transă	120
3.3.5. Interpretări religioase.....	123
3.3.6. Rezumat	128
IV. Căsătorie creștină mixtă	132
4.1. Cadru	132
4.2. Religie.....	132
4.3. Confesiune	135
4.4. Interconfesiune.....	137
4.5. Denominațiuni.....	138
4.5.1. Ortodocși.....	140
4.5.2. Catolici.....	152
4.5.3. Protestanți	155
4.5.4. Căsătoria interconfesională și problemele legate de aceasta	157
4.5.5. Rezumat	170

V. Încercarea de a găsi un punct comun	178
5.1. Formularea întrebării	178
5.2. Ce ar împiedica acest lucru?	180
5.3. Religia nu este o chestiune privată	183
5.4. Religios sau identitate religioasă	187
5.5. Diagnostic, terapie	193
5.5.1. Diagnostic – obstacole în calea vindecării.....	194
5.5.2. Anumite obstacole religioase.....	198
5.5.3. Terapia I.....	202
5.5.4. Terapia II.....	212
5.5.5. Rezumat	215
VI. Sondaj	217
6.1. Introducere	217
6.2. Analiza chestionarelor	219
VII. Concluzii	243
Bibliografie consultată.....	248
Dicționare, reviste, studii	252
Surse online.....	254
Anexe	257
Chestionar	257

Cuvinte cheie

Căsătorie, căsătorie mixtă creștină, sacrament, mister, coordonată, dimensiune, afiliere, diagnostic, terapie, botez, comuniune, intercomuniune, terapie incluzivă.

Introducere

Cea mai mică unitate a comunității umane este familia. În sens clasic, punctul de plecare al familiei este comunitatea de viață dintre un bărbat și o femeie. De-a lungul istoriei umane, această comunitate a fost denumită căsătorie. Originea căsătoriei este neclară în cercetările științelor sociale. Conform învățaturii biblice, aceasta este rânduită de Dumnezeu.

În istoria instituționalizării căsătoriei, întâlnim atât similitudini, cât și diferențe pe ambele planuri. În contextul științelor sociale, se întâlnesc caracteristici etnice, lingvistice și culturale. În contextul teologic, apartenența religioasă este cea definitorie.

Lucrarea oferă o perspectivă asupra căsătoriei din punctul de vedere al științelor sociale, al psihologiei și, parțial, al sociologiei. În domeniul religiei, teologia se concentrează asupra căsătoriei creștine. Căsătoria interconfesională din cadrul religiei creștine este cea căsătorie mixtă în care, dincolo de diferențe, moștenirea comună care leagă este identitatea creștină. Înțelegerea integrării sociale ajută la înțelegerea contextului zilnic al căsătoriei creștine. Teologia creștină deschide o dimensiune biblică pentru coordonatele căsătoriei. În această abordare duală, căutăm punctele comune de întâlnire în care creștinii își pot trăi și manifesta unitatea în Hristos în fața lumii.

Rezultatele științelor sociale pot inspira recunoașterile teologice în așa fel încât, în practica pastorală specifică îngrijirii sufletești, în psihologia pastorală, în spiritul interdisciplinarității și al eforturilor ecumenice, să se ajungă de la cea mai mică unitate a comunității umane la unitatea practică a comunității parohiale.

Ajungerea de la masa comună din familie la masa comună a Domnului și trăirea intercomuniunii în căsătoria creștină mixtă reprezintă un imperativ cristic: „ca toți să fie

una; așa cum tu, Tată, ești în mine și eu în tine, ca și ei să fie una în noi, pentru ca lumea să creadă că tu m-ai trimis” (Ioan 17, 21).

Lucrarea caută valoarea comună din cele trei sisteme de coordonate ale Bisericii creștine (ortodox, romano-catolic, protestant). Dimensiunea din Hristos. Intercomuniunea este o dimensiune a credinței. Comunitatea ecumenică a celor care trăiesc în căsătorie creștină mixtă ar putea aprecia, trăi și manifesta cel mai bine: „Este un singur Domn, o singură credință, un singur botez” (Efeseni 4,5).

Scopul prezentei cercetări

Scopul acestei teze este de a face o paralelă între valorile celor trei confesiuni creștine și de a arăta legăturile dintre acestea în ceea ce privește căsătoria. În același timp, să evidențieze, în spiritul interdisciplinarității, perspectivele social-psihologice asupra căsătoriei pentru a utiliza coordonatele ambelor analize în îngrijirea pastorală a căsătoriilor creștine mixte, astfel încât căsătoria să își poată recăpăta demnitatea Creatorului său.

În același timp, să evidențieze aspectele pozitive confesionale ale căsătoriei mixte creștine care pot îmbogăți căsătoria și familia.

Conștientizarea importanței dialogului teologic în dialogul ecumenic!

Să inițiem o mișcare în care creștinii să aibă o mai mare apreciere unii față de alții. În care să recunoască faptul că în Hristos sunt mult mai apropiați decât cred. Unde accentul se pune pe comunitatea umană care se iubește reciproc și Îl iubește pe Dumnezeu împreună.

Pentru a arăta că, la baza bisericii, deschiderea către comunitate, în formă instituționalizată, este, de asemenea, o cerință.

Structura disertației

Lucrarea este alcătuită din cinci capitole și un studiu. Excepție fac rezumatul, bibliografia utilizată și anexele.

Capitolul I este despre căsătorie. După câteva definiții tipice ale căsătoriei, sunt oferite informații generale privind originea și valabilitatea acesteia.

După o scurtă privire asupra rădăcinilor biblice ale căsătoriei, putem explora învățătura Vechiului Testament cu privire la căsătorie în starea sa de dinainte și de după

păcătuire. Conform ordinii creației, Dumnezeu îi „oferă” omului un ajutor, o parteneră potrivită pentru el. Conceptul de străin primește un accent deosebit în Vechiul Testament atunci când vine vorba de căsătorie. Un studiu mai detaliat al acestuia este prezentat într-un excurs asupra conceptului de femeie străină. Apoi, vom aborda pe scurt încorporarea străinului în poporul ales al lui Dumnezeu. Și această oportunitate are loc în primul rând prin căsătorie.

Noul Testament ne învață despre căsătorie într-un mod nou. Atitudinea lui Iisus față de femei este foarte diferită de normele religioase rigide ale Vechiului Testament. Înțelegerea căsătoriei în scrisorile Noului Testament, în Galateni a lui Pavel, îi vede deja pe soți ca un cuplu (dias) în Hristos. Efeseni, pe de altă parte, reintroduce comuniunea originară a „doi care devin un singur trup”, așa cum a fost stabilită în creație.

Capitolul II este intitulat „Căsătoria mixtă, căsătoria bisericească”. Într-o abordare istorică, apariția căsătoriei, în componentele sale umane, este trasată pe scurt până în Evul Mediu. Aceasta este urmată de un exemplu istoric tipic pe tema căsătoriei mixte, căsătoria bisericească. În căsătoriile regilor din dinastia Árpád, găsim un amestec de soții în diferite situații de viață, cu numitorul comun al căsătoriei ecleziastice. Mai precis, căsătoria creștină, și chiar mai precis căsătoria creștină romano-catolică. Timp de secole, căsătoriile casei regale s-au născut și au continuat de-a lungul unui cordon din care dimensiunea canonizării câtorva soții importante este consecința activității lor pământești.

Interpretarea creștină a căsătoriei în Biserica creștină timpurie este un proces lung. De la talmăcirea căsătoriei în dreptul roman, prin Părinții Bisericii până la Sfântul Ignațiu al Antiohiei, este un proces condiționat de validitate a căsătoriei. Ea trebuie să fie binecuvântată de un episcop, trebuie să se conformeze anumitor legi.

Evul Mediu a fost marcat de clericalizarea și sacralizarea căsătoriei. Estul și Vestul au urmat căi diferite. În Orient, formele seculare de căsătorie au fost validate separat, apoi sacralizate și sunt încă împreună în cadrul aceleiași sărbători liturgice. În Occident, căsătoria a devenit, de asemenea, un eveniment secular și a devenit o ceremonie de căsătorie în jurul anului 400 d.Hr. În jurul anului 800, *Decretum Gratiani* reglementează căsătoria, dar nu o consideră încă un sacrament. În 1184, Conciliul de la Verona stabilește căsătoria ca sacrament. Sinodul de la Lyon (1274) face din căsătorie o chestiune exclusiv ecleziastică, un sacrament, iar binecuvântarea sa poate fi realizată doar de Biserică.

Interpretarea Reformei cu privire la căsătorie, în contextul evenimentelor Reformei, polemizează cu ordinea romano-catolică existentă și pune problema pe o bază biblică. Aceasta nu consideră căsătoria un sacrament deoarece, după cum spune Luther, *nu poate da harul mântuitor*. Calvin și Zwingli subliniază demnitatea femeii și abhoră divorțul.

Consiliul de la Trento (1563) a stabilit sacramentul căsătoriei ca dogmă. Aceasta a plasat validitatea căsătoriei într-un context strict canonic.

Căsătoria, ca arenă pentru practicarea moralității, împreună cu învățătura ecleziastică pe care o transmite, a fost destinată în cele din urmă să servească purității căsătoriei, uneori într-un mod mai liberal, alteleori într-un mod mai restrâns.

Capitolul III abordează căsătoria dintr-un „punct de vedere psihologic”.

Procesele sociale sunt analizate din punctul de vedere al psihologiei sociale, în timp ce comunitatea religioasă este analizată din punctul de vedere al psihologiei pastorale.

Psihologia socială studiază relația dintre individ și comunitatea socială. Căsătoria este o comunitate. Un cuplu căsătorit și alte persoane pot fi, de asemenea, relaționate. Platon și Aristotel priveau statul și individul din perspective diferite. În consecință, ei au viziuni diferite asupra polisului ca comunitate. Spiritul de grup decurge din ideile lui Hegel. *Socializarea* este dobândirea normelor relațiilor sociale. Procesul se bazează pe *modelul reciprocității*. Cunoștințele sociale, sentimentul de identitate, prejudecățile, stereotipurile sunt prezente în biserica creștină cu căsătorii mixte. Mișcarea ecumenică a bisericilor caută de mult timp o cale de ieșire din acest apartheid spiritual și un punct de întâlnire stabil. Interacțiunea socială, în tensiunea dintre interesul privat și interesul public, presupune un mediator divin și un conciliator pentru căsătoria mixtă în Biserică.

Arta incluziunii este *afilierea*. Dumnezeu care îi primește pe oameni dă un exemplu. Interacțiunea grupurilor sociale și relațiile intergrupale pot fi recunoscute în manifestările care definesc relațiile, în comportamentul social și religios al celor căsătoriți.

Studiul sociologic al religiei ne dezvăluie calea diversității religioase. Abordarea psihologiei pastorale, ecourile terapeutice ale teoriilor psihoterapeutice referitoare la terapia de cuplu, atingând marile figuri ale dezvoltării psihologiei, ne conduc de la inconștient la terapie transpersonală. În același timp, ne familiarizăm cu diferite interpretări ale religiei.

Capitolul IV stabilește cadrul pentru „căsătoriile mixte creștine”. Acestea sunt discutate separat, cum ar fi: religio, confessio, interconfessio, confesiuni. La fiecare, se încearcă să se interpreteze în funcție de perspectivele relevante.

Vom examina separat interpretarea specifică a confesiunilor ortodoxă, catolică și protestantă și vom căuta numitori comuni în fiecare dintre ele, dincolo de exclusivități. Frumosul, constructivul, ca element de legătură.

Problemele căsătoriilor interconfesionale au fost aduse la suprafață de mișcările și schimbările sociale și forțează confesiunile creștine să ia atitudine.

O reevaluare a pilonilor unității creștine, cum ar fi botezul și credința, sunt puncte importante de contact între creștini. În ceea ce privește problema botezului copiilor, tensiunile dintre confesiuni s-au atenuat considerabil. Răstălmăcirea, un permanent punct sensibil în căsătoria creștină de confesiune mixtă, și-a pierdut exclusivitatea de la Conciliul Vatican II (1961-1965). Poziția de bază a căsătoriei ca sacrament este una de toleranță față de partea necatolică în căsătoriile mixte. Denominația ortodoxă are o poziție mai rigidă.

Deși au existat schimbări pozitive în ceea ce privește botezul și credințele conexe, precum și în interpretarea și practica căsătoriei și a binecuvântării acesteia, există încă obstacole în calea convergenței în ceea ce privește problema comuniunii.

Există o nevoie urgentă de a continua dialogul ecumenic, deoarece, în multe cazuri, practica aproape că precede teoria.

Capitolul V „Încercarea unei interfețe comune”. Capitolul este o încercare de a-i aduce pe creștini, prin Isus, mai aproape unii de alții într-un mod real, prin omega (împărtășenia) ascunsă în alfa vieții creștine (botezul). Două povestiri biblice ajută în acest sens. Paradigma Drumului Emaus folosită de Isidor Baumgartner (Luca 24:30-36) și întrebarea majordomului din Etiopia. (Fapte 8:26-39)... „ce mă împiedică?”... Experiența interviurilor confirmă necesitatea și posibilitatea unui punct comun de întâlnire. Religia în căsnicie și familie nu este o chestiune privată. Această realitate este explorată în prezentarea unor modele de familie. Identitățile religioase și sacrale sunt clarificate în conformitate cu exemplul lui Erikson privind dezvoltarea identității. Parafrazându-l, problema religiei și a identității poate fi clarificată. Diagnosticul și terapia conturează împreună boala de bază a persoanei, barierele comunitare rezultate, cum ar fi: prejudecăți, influență, stereotipuri, discriminare.

Terapia oferă *ipoteza contactului* ca remediu. De asemenea, pot fi întâlnite bariere religioase specifice care, în diversitatea lor formală și confesională, nu permit încă o intercomuniune oficială. Printre sarcinile pastorale ale căsătoriei mixte creștine, învățătura despre logodnă, relația dintre copilul care urmează să fie botezat și familie, și apoi terapia familială pentru căsătoria la bătrânețe, sunt de o importanță deosebită. Rugăciunea ca dialog ecumenic creează o deschidere constantă. Terapia *incluzivă* este de origine divină. Includerea persoanelor cu dizabilități (păcătoase) este o sarcină: „De aceea, primiți-vă unii pe alții, așa cum și Hristos ne-a primit pe noi, spre slava lui Dumnezeu” (Rom 15,7). Botezul, ritul incluziunii, împărtășania, puterea vindecătoare a comuniunii cu Hristos și unii cu alții. Legătura comună, alfa și omega trupului lui Hristos (ecclesia). Expresiile rituale ale apartenenței la Biserică, sunt, botezul și comuniunea. Comunitatea creștinilor, autentică în fața lumii, este la un pas, ca lumea să creadă „*ca toți să fie una; după cum tu, Tată, ești în mine și eu în tine, ca și ei să fie una în noi, și astfel lumea să creadă că tu m-ai trimis*” (Ioan 17:21). Intenția acestui pas este cea mai evidentă în căsătoriile mixte creștine.

Ipoteza tezei

Ipoteza lucrării atrage atenția asupra punctului comun de întâlnire, care este de origine divină. La ultima cină pe pământ, Iisus a lăsat o moștenire menită să exprime unitatea și comuniunea urmașilor săi, cu el și între ei. De-a lungul istoriei creștinismului, acest punct de întâlnire a devenit un punct de conflict. Coordonatele doctrinelor ecleziastice au separat creștinii unii de alții. În căsătoriile mixte creștine, această separare este cea mai izbitoare. Ipoteza noastră este că tocmai în căsătoriile mixte este nevoie de un punct comun de întâlnire. Iar acest punct este Euharistia, Masa Domnului, Cina Domnului.

Teza percepe și evaluează unitatea ecumenică în comunitatea creștină, pe segmentul marital, al căsătoriilor mixte, spre dimensiunea pe care o dorește Iisus: „*ca toți să fie una*” (Ioan 17,21). Evaluarea lucrării confirmă trăirea și exprimarea unității spirituale a celor din căsătoriile mixte în comuniunea comună. Aceasta este o nevoie reală la baza Bisericii creștine.

Concluzii

Lucrarea analizează căsătoria pe coordonate laice și ecleziastice. Este important să le comparăm pe cele două pentru a face o evaluare obiectivă a problemei căsătoriilor mixte.

Aceeași intenție stă la baza abordării psihologice. Abordarea socio-psihologică este importantă deoarece integrarea socială a comunităților creștine are un impact inevitabil asupra căsătoriilor creștine și asupra mediului religios în care acestea sunt exprimate. Relațiile intergrupale, cunoașterea socială, comunitatea și individul, interacțiunea, sunt prezente în căsătoriile mixte creștine. Aceste informații au o contribuție importantă la îngrijirea pastorală creștină.

Cunoașterea laturii religioase și a coordonatelor sale este, de asemenea, importantă. Este necesar să înțelegem conceptele care se bazează pe stereotipuri și prejudecăți rigide. Cum ar fi religio, confessio, interconfessio.

Caracterul distinctiv al confesiunilor creștine, dar în același timp legătura lor comună, trebuie să fie evaluat sau reevaluat atunci când vine vorba de căsătoriile mixte creștine.

Este o încercare de a găsi un punct comun de contact, nu pentru a descoperi ceva nou, ci pentru a evidenția tangențele comune. Botezul și comuniunea sunt moștenirile care ne leagă de Isus. Ar trebui să li se permită să devină o moștenire conectată.

Binecuvântarea ecumenică a unei căsătorii mixte creștine nu mai este o barieră. Cei care încep în sacramentul botezului ar trebui să ajungă în comuniunea sacramentului mesei Domnului. Nevoia, dorința pentru acest lucru este vie în căsătoriile mixte creștine. Comuniunea lor poate deschide calea către intercomuniunea creștină.

Literatura utilizată

- ALSZEGHY Zoltán (1994): *A házasság*. Szeged, Agapé.
- ARONSON, Elliot (2008): *A társas lény*. Budapest, Akadémiai Kiadó Zrt.
- ATKINSON, Richard C. – HILGARD, Ernst: (2005): *Pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- BARTH, Karl (1986): *Die kirchliche Dogmatik*. IV. 2. 37. TVZ. Zürich, Theologischer Verlag.
- BAUMGARTNER, Isidor (2006): *Pasztorálpszichológia*. Budapest, Új Ember Kiadó.
- BEKE Incze Kristóf (1841): *A vegyes házasságok egyházi ünnepélyesítése körül fenforgó kérdések második kiadásban bővebben megfejtve*. Pest, Beimel Nyomda.
- BOVET, Theodor (1962): *Ehekunde*. Bern, Verlag Paul Haupt.
- BRACHFELD, F.Olivér (1993): *Árpád-házi Jolánta, Aragónia Királynéja*, Magánkiadás, Szeged.
- BRAUN, Herbert (1969): *Jesus*. Stuttgart – Berlin, Kreuz-Verlag.
- BREWER, M. B. – MILLER, N. (1984): *Beyond the Contact Hypothesis: Theoretical Perspectives on Desegregation*. New York, Academic Press.
- BULGARU, Costel (2011): *Sfanta Taină a Cununii*. Galați, Editura Arhiepiscopiei a Dunării de Jos.
- CHADVICK, Henry (1999): *A korai Egyház*. Budapest, Osiris Kiadó.
- COLE, Michael – COLE, Sheila R. (2006): *Fejlődéslélektan*. Budapest, Osiris Kiadó.
- CROUZEL, Henry (1963): *Virginité et Mariage selon Origène*. Desclee de Brouwer.
- CUNNINGHAM, Mary (2003): *Hit a bizánci világban*. Budapest, Scolar Kiadó.
- ERIKSON, E. H. (1981) Az emberi fejlődés nyolc szakasza, In: Szakács F. – Kulcsár Zs. (szerk.): *Személyiséglélektani szöveggyűjtemény II*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- EURICH, Johannes (2006): *Diakonik: Grundlagen – Konzeptionen – Diskurse* (Elementar: Arbeitsfelder im Pfarramt). 5. k. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- GIDDENS, Anthony (2008): *Szociológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- HEWSTON, Miles – STROEBE, Wolfgang (2007): *Szociálpszichológia európai szemszögből*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HÉZSER Gábor (2002): *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve*. Budapest, Kálvin János Kiadó.
- HIGYED János (2021): *Az idegen fogalma az Ószövetségben*. Presa Universitară Clujeană/Kolozsvári Egyetemi Kiadó. Kolozsvár.

- ILARION, Argatu (2007): *Despre căsătorie*. Fălticeni, Editura Mila Creștină.
- KALLIS, Anastasios (1984): *Mysterium der Liebe, Ein Beitrag zum orthodoxen Eheverständnis*, In: *Beiheft zur Ökumenischen Rundschau 46: Die Kirche und die Ehe*. Frankfurt am Main, Verlag Otto Lembeck
- KÁLVIN János (1909): *A keresztény vallás rendszere. II. könyv*. Magyar Református Egyház, Kálvin Kiadó.
- KAUFMANN, Franz Xaver (1989): *Religion und Modernität. Sozialwissenschaftliche Analysen*. Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- LENKEY Zoltán – ZSOLDOS Attila (2003) *Szent István és III. András*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- LEVIN, Kurt (1948): *Resolving Social Conflicts*. New York, Harper & Row.
- LÉVY-STRAUSS, Claude (2011): *Strukturális antropológia I–II*. Budapest, Osiris Kiadó.
- LUTHER válogatott művei 8. Asztali beszélgetések. Budapest, Luther Kiadó Budapest. 2014.
- MAGYAR Balázs Dávid (2018): *Kálvin János tanítása a házasságról*. Budapest, Universitas Kiadó.
- MAIER, Christl (1995): *Die fremde Frau in Proverbien 1-9. Eine exegetische und sozialgeschichtliche Studie*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- MILGRAM, Stanley (2010): *Obedience to Authority*. London, Printer & Martin Ltd.
- MITTÁK Ferenc (2008): *Képes magyar história. 1111 év a Kárpát-medencében*. Debrecen, TKK.
- MORGENTHALER, Christoph (1999): *Systemische Seelsorge*. Stuttgart, W. Kolhammer Druckerei.
- ROBBINS, Thoma (2004): *New Religious Movements*. Oxfordshire, Routledge.
- SCHAFFER, H. Rudolph (1996): *Social Development*. Glasgow, Balckwell Publisher.
- SCHLIER, Heinrich (1971): *Der Brief an die Galater*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- SCHÜNGEL-STAUAMANN, Helen (1999): *Die Frau am Anfang: Eva und die Folgen*. Münster, Münster LIT.
- SCHÜTZ, Christian (1993): *A keresztény szellemiség lexikona*. Budapest, Szent István-Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.
- SÍKLAKI István (2017): *Tolerancia és előítélet*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SMITH, Eliot R. – MACKIE, Diane M. (2004): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó.

- SOLTÉSZ István (1999): *Árpád-házi királynék*. Budapest, Gabo Kiadó.
- STĂNILOAE, Dumitru (2003): *Teologia Dogmatică Ortodoxă*. 3. k. Bukarest, Editura Institutului Biblic.
- SÜLL Tamás (2007): *A nő és a férfi kapcsolata az Ószövetség fényében*. Halle an der Saale – Komárom.
- SZOTYORI-NAGY Ágnes (2014): *Házassági akadályok a bizánci akatolikus egyházak jogrendjében és alkalmazásuk a katolikus gyakorlatban*. Budapest, Szent István-Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.
- TĂNASE, Nicolae (2011): *Soțul ideal, soția ideală*. Szeben, Editura Anastasis.
- THEISSEN, Gerd (2008): *Az őskereszténység élményvilága és magatartásformái*. Budapest, Kálvin Kiadó.
- THILO, Hans-Joachim (1978): *Ehe Ohne Norm?* Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- URECHE, Maria A. – GHEORGHIU, N. Constantin: *Însoțirea religioasă între tradiție și evoluție, legislație și educație* http://fto.ro/altarul-reintregirii/wp-content/uploads/2018/07/2016_2_19.-Ureche-289-324.pdf (letöltés dátuma: 2022. december 19.).
- VAN GENEPP, Arnold (2005): *Übergangsriten*. Frankfurt – New York, Campus Verlag.
- VIKTOR János (1980): *Református Hiszekegy*. Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya.
- WERTNER Mór (1892): *Az Árpádok családi története*. Nagybecskerek, Pleitz Ferenc Pál Könyvnyomdája.
- WESTERMARCK, Edward (1910): *Az emberi házasság története*. Budapest, Az Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T.
- WILHELM, Josef (1994): *Az egyház fogalma a II. vatikáni zsinat előtt és után*. Az itt következő dolgozat a *Szent Margit Lap* 4. és 5. számában volt olvasható. <https://www.katolikus-honlap.hu/060401/egyhazi-fog.htm> (letöltés dátuma: 2023. szeptember 5.).
- WILLTRUD, Will – R. WILL, Michael (1969): *Wir leben in Mischehe. Evangelische und katholische Ehepaare reden, um zu helfen*. München, Rex Verlag.
- ZAMFIR Korinna (2008): *A katolikus–protestáns viszony Erdélyben a 20. században. A teológiai párbeszéd recepciójának korlátai*. Kolozsvár/Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană/Kolozsvári Egyetemi Kiadó.

(2018): *Érvénytelen protestáns egyházi szolgálat?* In: Puskás Attila – Perendy László – Hoványi Márton (szerk.): *Reformáció és ökumenikus párbeszéd. Teológiai tanulmányok.* Budapest, Szent István-Társulat

Lexikonok, folyóiratok, tanulmányok

BOJTOR István (2015): *Bibliai és teológiai fogalmak szótára.* Sárospataki Nyomda Kft.
CODEX Iuris Canonici Egyházi Törvénykönyv, kánonjogi kódex. IV könyv. I. (2015-ös utolsó módosítással).

CZAGÁNY Gábor (2013): Az interkommunió elméletének és gyakorlatának néhány szempontja protestáns és római katolikus megközelítésből, In: *Theologiai Szemle.* 2013. 1–4.

EHE, Familie, Sexualität, Jugend, In: *Die Denkschriften der Evangelischen Kirche in Deutschland.* 3. k. Gütersloh, Gütersloher Verlaghaus. 1981

ERDŐ Péter (1993): Latin–magyar egyházjogi kisszótár. Márton Áron Kiadó. PPEK
(2000): A vegyes házasságok szabályozása a mai latin egyházjogban, In: *Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Theologia Catholica Latina.* XLV. 1.

HERGER CSABÁNÉ (2000): A házassági jogalkotási és jogalkalmazási hatáskör helye az állam és az egyház közötti kapcsolatban, In: *Jogelméleti Szemle.* 2000/3. Budapest, ELTE.

JENSSEN, Hans-Hinrich (1974): Die Kirchliche Handlungen, In: *Handbuch der praktischen Theologie.* II. k. Berlin, Evangelische Verlagsanstalt.

KÁLDI-Neovulgáta Biblia. Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat. 1997.

KÉKES-SZABÓ Marietta (2018): A lélektan mint lélekgyógyászat, In: *Iskolakultúra.* 28. 10–11. Szeged.

MAGYAR Katolikus Lexikon: <https://lexikon.katolikus.hu/>.

MAGYAR Katolikus Püspöki Kar: *A boldog családokért.* A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakarató emberhez a házasságról és a családról Magyarországon.

NÉMETH Dávid (2004): Mire használja a család a vallást? In: *Confessio.* 2004/3.

NEW World Encyclopedia: <https://www.newworldencyclopedia.org/>.

O’CONNOR, S. C. – ROSENBLOOD, L. K. (1996): *Affiliation Motivation in Everyday Experience: A Theoretical Comparison,* In: *Journal of Personality and Social*

- Psychology*. 70. 513–522. https://www.researchgate.net/publication/232439035_Affiliation_Motivation_in_Everyday_Experience_A_Theoretical_Comparison.
- OROSZ Gábor Viktor (2000): Felekezeteiket összekötő házasság, In: Szabó Lajos (szerk.): *A lelkipozítás órája*. Budapest, Teológiai Irodalmi Egyesület.
- SCHÖPSDAU, Walter (1984): Konfessionsverschiedene Ehe, In: *Bensheimer Hefte*. 61. 25. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- SZENT Jeromos (1995): „Nehéz az emberi léleknek nem szeretni” (Két homília az Énekek énekéhez). Ford. Adamik Tamás, In: *Studia Theologica Budapestinensia*. 14. Budapest.
- Theologische Realenzyklopedie*. IX. kötet. Berlin – New York, Walter de Gruyter. 1982.
- THURIAN, Max (1975): *Die Freude des einfachen Gebets, Leben mit Christus in unserer Zeit*. Les Presses de Taizé.
- TOMKA Miklós (1996): A vallásszociológia új útjai, In: *Replika – Társadalomtudományi Folyóirat*. 21–22. 163–171.
- Új FORDÍTÁSÚ Biblia. Magyar Bibliatársulat Újfordítású Bibliája. Budapest. 1990.